



Što je to i kako je bilo prije?

Izložba edukativnog projekta „Spone Baranja – Muzej – Belje“ u sklopu 19. muzejske edukativne akcije „(BEZ)VEZE“ povodom

Međunarodnog dana muzeja 2014.

Projekt „Spone Baranja – Muzej – Belje“ Što je to i kako je bilo prije?



Pojam Belje danas ima višestruko značenje - označava vlastelinstvo, proizvodnju nekada i danas, život nekada u Baranji, a katkada i samu Baranju. U mnogim svojim značenjima Belje je bilo najznačajniji čimbenik razvoja naselja u današnjoj općini Popovac – Popovca, Kneževa i Branjine. Priča o prošlosti i baštini tih naselja neraskidivo se veže uz Belje.

Zainteresirati mlade za prošlost i baštinu njihova kraja znači potaknuti ih na pitanja, prvo o sadašnjosti, a potom i prošlosti. Prvi korak je uputiti ih na obiteljsko okruženje, zaviriti u obiteljske albume i sjećanja. Prvo pitanje koje postavljaju je: Što je to i kako je bilo prije?

Tijekom školske godine 2013./2014. učenici 7. i 8. razreda Osnovne škole Popovac, na poticaj Muzeja Slavonije su marljivo prikupljali svjedočanstva, relikvije, memorabilije, fotografije i druge predmete koje njihovi roditelji, rodbina, susjedi i sumještani i dalje čuvaju u svojim regalima. Otkrivali su i okolinu koja ih okružuje, u kojoj danas žive. U svom istraživanju otkrivali su značenja Belja u njihovoj općini, otkrivali su baštinu i prošlost.

Izložbom su dali priču o prošlosti i baštini njihovih naselja. Na poticaj i uz pomoć nastavnika Željka Predojevića i muzejskog pedagoga Denisa Detlinga, priču su u vidu izložbe ispričali Kneževčani Anna Sabol, Matija Strugar, Ivona Farkaš, Melani Uglič, Ivana Čalić, Ivana Antunović i Karlo Iljazi, Popovačani Magdalena Bajus, Ivana Mikec, Milica Roksandić, Vedrana Arlavci, Sarah Ferkov i Damjan Ban te Branjinka Ivana Copak.

Učenički istraživački projekt „Spone Baranja – Muzej – Belje“ realiziran je u suradnji Osnovne škole Popovac i Muzeja Slavonije u sklopu 19. muzejske edukativne akcije „(Bez)Veze“ povodom Međunarodnog dana muzeja, a finansijski potpomognut od Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Općine Popovac. Izložba, kao rezultat projekta, je predstavljena u Muzeju Slavonije na Međunarodni dan muzeja 2014. godine, te u OŠ Popovac povodom Dana škole 2014. godine.





Što je to i kako je bilo prije?

Direkcija

Do 1937. godine sjedište uprave Belja bilo je klasicističkom dvorcu u Kneževu, a tada se za potrebe uprave izgrađuje nova zgrada izuzetno lijepo vanjštine koja je poznata kao Direkcija Belja. Iz nje se Beljem upravljalo do 1959. godine kada je sagradena nova zgrada u Mecama gdje se i danas nalazi sjedište Belja. Ovim činom Kneževu prestaje biti nakon govoru sto godina sjedištem Belja.



Kako nam svjedoče Pozvek i voditelj Arhiva Belja Lećić nakon rodilišta u zgradu je djelovalo sjedište Radne organizacije Poljoprivreda Kneževu, a istovremeno je u njezinom podrumu djelovala i beljska tiskara.

U zgradi direkcije 1960. godine započela je nastava Poljoprivredne škole s praktičnom obukom Kneževu, koja s radom prestaje nakon školske godine 1963./1964. zbog premalog broja učenika.



REPUBLICA HRVATSKA

zadnji županijski upravni ur
ZADNEVRODARANSKI ŽUPANIJSKI UPRAVNI UR
Makarski županat Beli Manastir

RODNI LIST

U matici rođenih matičnog područja: KNO 25.000
za godinu: 1975., izdan je pod rednim brojem: 237. dana: 22.03.1975.
ispis čijemcu je rodjen:

Ime	MIAHELA	Spol
Prenome	MAJČEN	Ženski
Datum, mjesto i način rođenja	16. (Ekstrazvanog) rujna 1975. u DIBROVSKOJ	
Mjesto rođenja	KNEŽEVO	
Naseljeno mjesto	DIBROVSKO	

Mihaela Sabol rođena Majcen, jedna od brojnih rođenih u kneževačkom rodilištu.

Mihaela Sabol rođena Majcen, jedna od brojnih rođenih u kneževačkom rodilištu. U Kneževu se krajem 1960-ih godina otvara rodilište u zgradi nekadašnje Direkcije Belja. Rodilište je bilo ispostavom osječke bolnice, a bilo je jedino ikada službeno rodilište u južnoj Baranji. U njemu su se radali mali Barančići do 1981. godine kada je ono bilo ukinuto.



Što je to i kako je bilo prije? Radilo se...

Od 1866. godine u Kneževu djeluje mehanička radionica koja ja je od kraja 19. stoljeća počela djelovati kao tvornica strojeva i alata. Kasnije je dobila naziv Tvornica opreme i strojeva (TOS), koji nosi i danas, a domaći je znaju i kao Mašinska. Tvornica je proizvodila opremu za silose, farme, klaonice te poljoprivredne strojeve i muzne uređaje. Prije Domovinskog rata je zapošljavala oko 800 radnika. Danas radi s jedva desetinom tog broja zaposlenika.



Vinogradarstvo i vino su oduvijek činili svojevršnu okosnicu baranjskoga življenja. Današnji baranjski, a posebice popovački i branjinski vinogradi nezamislivi su bez surduka koji jesu često i jedini prilazi do samih vinograda. Danas se surduci obnavljaju i ondje se uređuju vinske ceste. Najljepši dio berbe bio je samo pripremanje za nju, iščekivala se mjesecima. Krajem kolovoza, početkom rujna mještani bi pohrili u brdo i ondje danima radili, jedan dan kod jednih, drugi dan kod drugih. Ljudi su bili siromašniji, puno manje su imali nego sada, te je i sama berba značila da će se i dobro najesti i napiti. *Tjedan dana ranije ja bi rekел berem v subotu! Dojdite k meni oko sedem, pol sedem vur i idemo u Planinu.* (Branko Hrešć, Branjina). Vino je bilo crno ko zečja krv, na poznatija sorta koju su radili Popovčani bio je papatokizer (misli na portugizer), mještani su ga i kolima vozili i prodavali u Madarskoj. (Milica Dvornić, Popovac)



FARMAR HELENDRU BLATI & PONOVAC - MATERIJALI
I SAVJETI ZA VREDNUĆU I POCETAK PROSTROJNICE
MELJERLA

Najsuvremenija farm u zemlji

Prijevode Žene Republike i Žene vojvodine Baranja
u grad, 21. studenog za inicijativu svih zemalja da budu
otvoreni novi muzici, kroz "Prosvjetu-BIO" "Položaj
zemlje Baranje, čime se pozivaju i predsjednici zemalja
jako"



Stanovnici općine Popovac se kao i nekada tako i danas oslanjaju na najveći gospodarski subjekt Belje d.d. koji u Kneževu ima poljoprivredni pogon, a kod Popovca farmu muznih krava. Sve se radilo ručno, ručno se muzlo, pumpalo vodu (za 700 komada stoke i voda im se morala donijeti u sat vremena), radile su smjese, kočijaši su radili s konjima, kravama, a kasnije traktorima. Žene su radile jednako kao i muškarci, nije bilo razlike. Iz sela ih je radilo oko 30-50 ljudi. Bile su beljske zadruge u Popovcu, Belje je plaćalo doprinos za selo, svake nedjelje se prodavala stoka, jaja... Plaće su bile bolje i uvijek je bio neki dodatak – na bolji rad, na sijanje, na sjetu. Tako se svaki mjesec primalo skoro dvije plaće. Neki su kuću sagradili od plaće na Belju bez kredita i još se išlo s obitelji na more, na banju. Život je u selu nekada bio bolji zbog Belja jer je bilo tada više zaposlenih. Nekad je bilo 170 traktorista, a danas ih nema 10! (Ivica Jurenec).



Što je to i kako je bilo prije?

Dvorac

Od samog kraja 19. stoljeća na području današnjeg Kneževa izgrađena je nova vlastelinska zgrada, uredeno moderno gospodarstvo, a započelo je i naseljavanje. To je početak stvaranja naselja Föherceglak, odnosno Kneževa. Godine 1827. nadvojvoda Carlo Ludwig Habsburški je preselio direkciju (upravu) beljskog imanja u današnje Kneževu. Ondašnje gospodarske zgrade prenamjenjio je i adaptirao u dvorac koji je vršio funkciju sjedišta imanja. Dvorac je smješten u samom središtu Kneževa, izgrađen kao jednokatna zgrada klasicističkih obilježja. Dvadesetih godina dvadesetoga stoljeća izgrađeno je novo krilo dvorca, a dvorac je posljednji put obnovljen 1969. godine. Proglašen je spomenikom kulture i danas ima ulogu arhive Belja.



Nakon Drugog svjetskog rata dvorac postaje skladište za poljoprivredne strojeve i žito što će potrajati sve do 1961. godine. Tada postaje arhiv Belja i ova je uloga dvorca namijenjena i danas. Osamdesetih godina prošlog stoljeća prostorije dvorca služe su i potrebara Omladinskog klubu Kneževa te Mjesnoj zajednici Kneževa. U arhivu se sveovremeno nalazila knjižnica gdje su djeca posuđivala knjige bez ikakve naknade. Nažlost, ta mogućnost je ukinuta zbog nevraćanja posuđenih knjiga.



Dvorac je okosnica mjesta i često je tema lokalnih predaja i priča. Stanovnici ponekad ne znaju niti čije je on bio vlasništvo. *Jednom je bio i kralj Hortika, Mikloš Horti, bio je kod crkve, na oči sam ga vidla. On je došo s fijakerom s familijom svojom. Došo je zbog svog dvorca.* (Eva Pozvek)

Kružile su i priče kako iz podruma dvorca vodi dugačak tunel sve do Mađarske koji je izgrađen za vrijeme Drugog svjetskog rata kada je Knežev, kao i cijela Baranja, bilo pod mađarskom okupacijom. Prema predaji tunnel je trebao služiti za bijeg u slučaju izvanrednih situacija.



Što je to i kako je bilo prije?

Naselja

Za razliku od Branjine i Popovca u Kneževu se ne stječe dojam da ste na selu. Kneževu to i nije. Na to upućuju kvartovi s izgradenim zgradama, dvorac, negdašnja zgrada beljske direkcije i rodišta, spomenik akademskog kipara, park, tvornica...



Popovac 1959



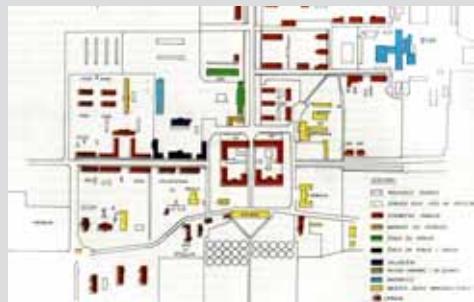
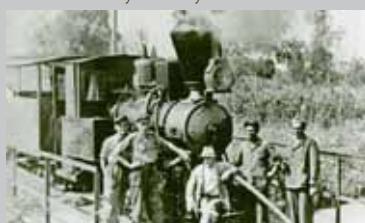
Branjina danas, tzv. Prva ulica



Branjina, tzv. Prva ulica sredinom 60-ih godina



Nisu Kneževčani morali niti pješačiti do Beolog Manastira jer bi ih ondje do 1957. godina vozila direktna željeznička linija. Prometovao je uskotračnom beljskom željeznicom tzv. Ćiro.



Kneževac je radničko naselje, odnosno tipičan primjer centralnog kasnfeudalnog naselja u kojem je sve bilo podređeno gospodarskoj djelatnosti Belja. Ono nastaje početkom 19. stoljeća izgradnjom gospodarskih zgrada, premještanjem sjedišta uprave vlastelinstva te naseljavanjem stanovništva. Mještani su uglavnom bili beljski radnici i direktori. Rijetko tko se morao brinuti hoće li raditi jer su skoro svi imali tu mogućnost u beljskim djelatnostima Kneževa. Stoga je i čest naziv za te radnike stari beljci.



Činovnički stanovi u Kneževu



Novo radničko naselje u Kneževu



Novo radničko naselje u Kneževu

Direktori su živjeli u zgradama uz glavnu cestu, i u one dvije zgrade na sprat pored groblja, a radnici niže u selu, prema Malom Kneževu. Danas je ulica beljskih radnika i službeno nazvana Radnička ulica. Radnici su dobili stan za koju su plaćali najamminu, a beljska uprava ih je redovito održavala, uz njega su dobili i vrt. *Bilo je određeno koliko 'ko dobije bašte, svaka obitelj je dobila jednak. Mi smo imali 32 reda kukuruza, a bašte smo imali kod Malog Kneževa i na Geti.* (Eva Pozvek)

Što je to i kako je bilo prije?

Stanovništvo



Kolonizirana obitelj

Dolazili smo vlakovima koji su bili jako spori, toliko spori da je stoka koju su ljudi vodili sa sobom mogla hodati uz vagonе. Pri dolasku u Branjinu spavali smo u starom domu, a odbornici su nam drugi dan dijelili kuće. (Viktorka Županić, rođena Čovran, rođena 1940. u Železnici, Hrvatsko zagorje, kolonizirana u Branjinu u rano proljeće 1946.)



Pravoslavci nose litije u Branjinu, cca. 1960.-te

Suživot starosjedioca i doseljenih bio je skladan. Brat je mío, koje vjere bio. (Milica Dvornić iz Popovca, rođ. 1921. godine). Primjerice u Branjini kad je bila Gospojina, svi su ju slavili, bez obzira na vjersku opredijeljenost. Pravoslavci su ju slavili kao vjerski blagdan, dok su katolici tada, zajedno s pravoslavcima, veselili, njihovo je slavlje i druženje toga dana bilo pučkoga karaktera. Žene su stavile bijele ferte i bio je to najveći kermenc u selu. U selu je tada bilo i ringišpila i dolazili su šatori s igračkama i drugim sitnicama za narodno veselje. (Radojka Pešić)



Kolinje u Branjinu

Do Drugog svjetskog rata Popovac i Branjina uglavnom naseljeni Nijemcima i Srbinima, Hrvata je bilo manje. Kneževo je odvuklo bilo specifično jer je ono bilo radničko naselje te nacionalna struktura nije igrala ulogu. Nakon Drugog svjetskog rata Nijemci prisilno migriraju, a zbog agrarne reforme iz 1945. godine kolonizirani su uglavnom Zagorci, Međimurci te nešto Podravaca i Dalmatinaca koji su dobili njemačke kuće i posjede. Preostalo srpsko stanovništvo je većinom iselilo nakon Domovinskog rata. Danas su naseljena većinski hrvatskim stanovništvom. Zbog šarolikosti stanovništva, ali i uprave (pod Madarskom do 1920. godine) naselja imaju više imena.

Madarsko ime	Branjina	Kneževo	Popovac
Njemačko ime	Kleindorf	Johannestal	Braunau
Tradicijsko ime	Kisifalda	Lak	Ban



Popovčani ('80ih)



Branjinci u brdu ('80ih)



Popovčani ('80ih)



Branjinske "Švabe", kraj 19. st. na slici je Ernst Elisabeth (djevojačko ime) rođena 24.11.1881 u Branjinu (Kisifaldu)



Pravoslavci u narodnoj nošnji ('40ih)



Kolonizirane djevojke ('50ih)

Pjesmu o dvostrukom pripadanju Dalmaciji i Baranju napisala je Popovčanka Antula Matoš Papak, rođena 18. 5. 1923., Široke

Rat je bio četiri godine
Odnio je puno naše omladine
Teški su nam bili ratni dani
Radili smo a bili smo gladni
Smirske jeli dabi preživjeli
Roditelji naši ostarli
Mi ih ostavili
Pa otišli trbuhom za kruhom

U Baranju mladi doselili
Obitelji svoji razmnožili
Doselili u mjesecu maju
Kada bagremi i ruže cvjetaju

A Baranju ja sam zavolila
Ko i tebe Dalmaciju mila
A Široke moje rodno selo
I umreću zaboravit neću
Svaki kamen u srcu poneću



Danas se u Popovcu i Branjinu nerijetko čuje kajkavski dijalekt. KUD Bijeli ljljani je jedini kud koji njeguje zagorske plesove u Baranji.

Što je to i kako je bilo prije?

Školskstvo

Učitelji su i prije šest, sedam desetljeća koristili zanatske radionice, poljoprivredu i stočarstvo na području Kneževa u programiranju i realizaciji svog plana rada. (Atanacković, Veljko, Škole Belja, Povijesno društvo Baranje Beli Manastir, Beli Manastir, 1987) U školu (Škola učenika u privredi Knežev) je došlo učenika iz cijele Jugoslavije. Onda su ih zvali učenici u privredi. Prepodne smo radili, a popodne smo išli na praksu. Razredi su bili veliki, oko nas trideset. Oni što su došli iz Slovenije i Srbije, i od svakud iz Jugoslavije, su tu spavali, imali su dom. (Maria Eva Pozvek)



Isli smo na beljske njive raditi kao učenici pa bi nam onda oni platili ekskurzije, ili dvodnevne ili bi isli na more. Da roditelji ne moraju platiti. (Nada Solina)



Svi učenici područne škole u Branjinji (1.-4. razred)



Branjinski razred cca 1965.



Najmanji razred područne škole u Kneževu.



Svi učenici matične škole u Popovcu

Prvi zabilježeni učitelj u Popovcu je djelovao sredinom 18. stoljeća. Prva školska (i učiteljska) kuća u Popovcu datira iz 1779. godine, u Branjinji iz 1797. godine, a u Kneževu iz 1820. godine. Godine 1977. osnovana je Osnovna škola „Beljska mladost“ sa sjedištem u Kneževu – brojala oko 700 učenika u tri mjesto, a kneževačko odjeljenje oko 360 učenika. Današnja Osnovna škola Popovac djeluje u 3 naselja (Knežev, Branjinai Popovac) i broji manje od 150 učenika.



Dok su odrasli odlažili na posao djecu nisu čuvale bake, već su ih Kneževčani slali u vrtić još od 80-ih godina 19. stoljeća koji se smatra drugim najstarijem vrtićem u Republici Hrvatskoj.

Što je to i kako je bilo prije?

Godine 1928. u Kneževu se osniva nogometni klub „Belje“. Zanimljiva je činjenica da je beljska željezница u vrijeme organiziranja utakmica Belja imala i poseban vozni red zbog prijevoza navičača.



Kuglanje

Pronavljivo „Belje“ u kuglanju održat će se samo na kuglani KK „BELJE“ u Kneževu, a počelo je 17. 12. 1983. Izmamo nerodnim subotama, jednom mjesечно. Takmičenje se održava narodnim načinom; s ratnikom što ne ne bodejte već samo harajući oborenim čunjevima svakogasarske škole. Ukupno će biti 1 škola, i nakon toga će se vidjeti tko će imao najviše oborenih čunjeva. Prve 4 ekipe sudjeluju u finalu na Dan „Belje“, a rezultati sa samog Dana „Belje“ odušes će konzervatorijednik i t.j. redatelj od 1. do 4. mjestu. Ekipa sačinjava 10 igrača + međugrađen broj zamjenika (preporučuje = 4).



Iako je nogomet bio glavna športska preokupacija, stanovnici su i kuglali u kuglani KK Belje, ali ne samo stanovnici jer u kuglanu su dolazili Bog te pita otkuda sve. U kuglani su se održavala i prvenstva Belja u kuglanju. Kuglana je bila sa tri staze. Mi Popovčani nišmo često išli tamo, više su Kneževčani, a još više su dolazili ljudi iz okolice. (Josip Solina)

Živjelo se...

U slobodno vrijeme Kneževčani su odlazili na plesove u restoran, a mogli su i četiri puta tjedno pogledati film u kinu. U restoranu je bila i svečana dvorana u kojoj su se održavali svatovi. Zabave su bile u restoranu. Subota i nedjelja je bio ples i kino, a sreda i četvrtak isto kino. Slušali smo sve od-do, i srpskih i hrvatskih i madarskih i svi su plesali na sve. Preko ljeta smo plesali i vani, bio je pločnik, a u zimi u restoranu. Restoran je bio jedan od većih, pa da ne kažem i u Slavoniji. 300-400 ljudi je moglo sjediti тамо. Тамо је TOS imao i svoju menzu i mi smo тамо јели када smo radili у TOS-u. Mi smo išli из Popovca више у kino. Stari су ljudi išli i пjeше и kolima. Filmove su prikazivali svaki tjedan. (Josip Solina)

U mjestu su bili organizirani i vatrogasci, ali i limena glazba. Slike subote su išli po cijelom Kneževu i kad je bio neki praznik. Bilo je jako veliko, imali su uniforme i svirali su i hodali po selu.

(Eva Pozvek)



Što je to i kako je bilo prije?

Perivoj

Kneževčani za perivoj kažu samo park. Često je upravo on središte mjesta. Mnogi ga izdvajaju kao njima osobno najdraži dio naselja. Danas je perivoj često prazan. Kneževčani ga i dalje vole, ali njih je sve manje.



Park je bio put do škole koji se uistinu razlikovalo u ono vrijeme kada sam ja išla u školu i danas. Park je bio pun djece, u parku su bila igrališta, u parku se odvijala i neka izvanredna dogadnja. U parku se ljubovalo, u parku se svadalo. Sve se u biti dogadalo u parku. I uistinu je lijep.

(Mirjana Šmit)



U letnjem kneževčkim parkom 1968. (djeca u naručju je poznati hrvatski orguljaš Mario Penzar.)



Majka s djetetom u parku 1974.



Uz dvorac u Kneževu, još prije njegove izgradnje, podignut je prilično velik perivoj. Sadnja drveća i brojnih vrsta voćnjaka započela je 1814. godine, a započeo ju je nadupravitelj Belja Antun plem. Wittman. Četiri godine kasnije zasadene su aleje drvećem iz vlastelinškog rasadnika. Perivoj je 1976. godine zaštićen na površini od 7 hektara kao prirodna baština u kategoriji „spomenik parkovne arhitekture“. Na dijelovima perivoja izgrađena je i današnja škola sa školskim igralištima. Nekadašnji perivoj danas nosi naziv park Marije Kristine, po kćerki Marije Terezije, vlasnice beljskog vlastelinstva od 1780. do 1798. godine.



Park 1974. (na fotografiji je Mirjana Šmit, učiteljica iz Kneževa)



Štafeta povodom Dana mladosti



Proslava Dana Belja u parku.

Impressum

Edukativni projekt „Spone Baranja – Muzej – Belje“

Edukativni, učenički istraživački projekt „Spone Baranja – Muzej – Belje“ realiziran je u suradnji Osnovne škole Popovac i Muzeja Slavonije u sklopu 19. muzejske edukativne akcije „(BEZ)VEZE“ povodom Međunarodnog dana muzeja 2014.

Autori i voditelji Projekta: Denis Detling, Željko Predojević

Sudionici Projekta su učenici 7. i 8. razreda OŠ Popovac: Ivana Antunović, Vedrana Arlavi, Magdalena Bajus, Damjan Ban, Ivana Copak, Ivana Čalić, Ivona Farkaš, Sarah Ferkov, Karlo Iljazi, Ivana Mikec, Anna Sabol, Milica Roksandić, Matija Strugar, Melani Ugljak

Rezultati Projekta predstavljeni su na izložbi „Što je to i kako je bilo prije?“

Izložba „Što je to i kako je bilo prije?“

Autor koncepta: Denis Detling

Autori postava izložbe i urednici tekstova: Denis Detling, Željko Predojević

Autori tekstova: Ivana Antunović, Vedrana Arlavi, Magdalena Bajus, Damjan Ban, Ivana Copak, Ivana Čalić, Ivona Farkaš, Sarah Ferkov, Karlo Iljazi, Ivana Mikec, Anna Sabol, Milica Roksandić, Matija Strugar, Melani Ugljak

Na izložbi su izloženi i predmeti (memorabilije, umjetnička djela, fotografije) iz privatnih riznica. Video zapis uredak je učenika 8. razreda OŠ Popovac, područne škole u Kneževu.

Izložba je predstavljena u Muzeju Slavonije na Međunarodni dan muzeja 2014. godine, te u OŠ Popovac povodom Dana škole 2014. godine.

Publikacija „Što je to i kako je bilo prije?“

Nakladnik: Muzej Slavonije

Za nakladnika: Grgur Marko Ivanković

Autori tekstova: Anna Sabol, Matija Strugar, Ivona Farkaš, Melani Ugljak, Ivana Čalić, Ivana Antunović, Karlo Iljazi, Magdalena Bajus, Ivana Mikec, Milica Roksandić, Vedrana Arlavi, Sarah Ferkov, Damjan Ban, Ivana Copak

Urednici: Denis Detling, Željko Predojević

Lektor: Željko Predojević

Grafičko oblikovanje i tisak: Foto art d.o.o. Osijek

Naklada: 300 komada

Osijek, 2014.

Projekt, izložba i popratna publikacija realizirani su uz svesrdnu podršku Muzeja Slavonije i Osnovne škole Popovac, a uz finansijsku potporu Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Općine Popovac.

ISBN: 978-953-6191-66-6